

הַלְבוּת הַשְּׂעָה בְּאֵב סִימָן תַּקַּם

ביאורים ומוספים

סִימָן תַּקַּם

לְעֵשׂוֹת זִכָּר לַחֲרָבָן

[משנ"ב בהקדמה]

זָכַר לְחָרְבָן סִימָנָהּ¹.

1 ועל גדל החובה לזכור את חורבן בית המקדש, כתב הגר"י עמדין (סידור בית יעקב שער שלכת שער הדלק חלון ו אות טו) שאלמלא לא היה אלא עוון זה בידנו שאין מתאבלין על ירושלים כראוי, די בזה להארץ גלותנו, חו הסיבה קרובה היותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות בכל מקומות פוזרנו, על צוארנו נרדפנו לא הנהג לנו להרעיע בנשים עם שפלותנו ענינו ומרודנו, לפי שיצא האבל הלז מלבנו בדיעותנו שוקטים בארץ לא לנו שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבבנו, על כן כמת מלב נשכחנו, מדור לדור נוסף יטן על יגתנו ומכאובנו.

[משנ"ב ס"ק ב]

קָח בֵּיתוֹ² וכו', וְאֵתוֹ אָמָה וְהָיָה³ וכו', וְצִירֵךְ צִיּוֹן עַל קֵה נִהְיֶיךָ⁴.

2 ובית שאין בו ד' על ד' אמות, משמע בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' קסט) שאין צריך להניח בו אמה על אמה, שדוקא בית שיש בו ד' על ד' אמות דינו כבית לגבי כמה ענינים [ראה גמ' סוכה ג, א] כגון חיוב מוזהר ועוד, וכן דעת החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמו) שכך מסתבר, אך מימ' בביתו השאיר אמה על אמה גם בחרר שלא היה בו ד' על ד' נראה להלן שדעתו שצריך לשייר בכל חדר. והוסף בשו"ת היעב"ץ (שם) שאף בכונה בית אוצר [מחטן] צריך לשייר אמה על אמה, וכשם שהי"ב לקבוע בו מוזהר [ראה בשו"ע יורד סי' רפו ס"ב].

ומשמעות דברי השו"ע שיש לשייר אמה על אמה רק כנגד פתח הבית ולא בכל חדר, וכן משמעות דברי המשנ"ב שכתב "וכי שיתראה לפני בעל הבית וכו' שעל הרוב הוא יושב אצל הקיר אשר נוכח פתח הבית", וכן כתב בשו"ת היעב"ץ (שם) שמספיק לשייר במקום אחד לכל הבית [אך שהוא נהג לעצמו בדרך חומרא לשייר בכל חדר שבבית], והוא שלא כדעת החזו"א (ארחות רבנו שם, ותורת המועדים ס"ק א) שיש להניח בכל חדר וחדר.

3 והאם צריך שהאמה על אמה תהיה בריבוע, או שאפשר לעשות מלבן ששטחו כשטח אמה על אמה, כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ג) שמסתבר שצריך דוקא בריבוע, וכשאין מקום כנגד הפתח לעשות בריבוע, דעת הגר"מ פיינשטיין (ספר הבית סי' יט הע' יא) שיש לעשות כנגד הפתח בצורת מלבן ששטחו אמה על אמה, מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' 370) שתמיד יש לעשות בריבוע, וכשאין מקום מעל הפתח, יעשה את האמה על אמה במקום אחר, ושיעור אמה במידות זמנינו, דעת הגר"ח נאה (שיעורי תורה שיו אות ז) שאורך האמה הוא 48 ס"מ, ודעת הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה אורח חיים סי' קלו ויורד ח"ג סי' טו) שהמידה הנכונה בין לקולא בין לחומרא היא שאורך האמה 53.8 ס"מ, ואולי יש להחמיר עד 58.4 ס"מ, ועל יותר מזה אין מקום להחמיר [אך מימ' לשיעור מקוה מהראוי להחמיר לפי שיעור 60.1 ס"מ], ודעת החזו"א (שיעורין של תורה עמ' טג) שאורכה 57.66 ס"מ.

4 מסתיימת דברי המשנ"ב וכן מסתיימת הפוסקים משמע, שהלכה זו נהגת בכל מקום ואף בארץ ישראל [וכן היתה הנהגת החזו"א בביתו בבני ברק (ארחות רבנו שם ותורת המועדים שם)]. אכן,

במדרש תלפיות (לבעל שבט מוסר, ערך בנין) כשהביא הלכה זו כתב 'שבונה בחוץ לארץ ישייר, ומשמע שבארץ ישראל אין חיוב, ובספר הבית (מילואים עמ' תפד) מובא בשם הגר"מ הלב"שטאם שהגרע"י שלזינגר [בעל מחבר ספר לב העברי] הורה שבעיר הקודש ירושלים אין חיוב לשייר אמה על אמה, בין שראים את החורבן בעיניים.

אכן, על המקפידים בהלכה זו, הביא הכף החיים (ס"ק יא) מהגר"ח פאלאג'י ששמע מאביו, שבדוק אצלו שכל בית שיש בו אמה על אמה כשיעור כנגד הפתח כרינו ומראה הלבנים נראה מטיט, אותו הבנין נכון עד העולם וכן כל הדרים עליו.

[משנ"ב ס"ק ג]

שְׁנָאָהּ⁵ מִיָּד שֶׁיִּפְּסֵם בְּפִתְחָהּ⁶ וכו', וְהָיָה גַּם־כֵּן צִירֵךְ⁷ וכו', פְּגָיִי וְקָקָהּ⁸.

5 ואם שייר אמה על אמה כראוי ואחר כך בא להניח שם ארון שיסתיר זאת, ראה דעת הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמו) והגר"ש אלישיב (ספר הבית סי' יט הע' ז, ותורת המועדים ס"ק ד).

ולענין תלוית תמונה באותו מקום, ראה להלן (הע' ז).

6 ובבית שנכנסים בתחילה לפרוודור צר וממנו לחדר הרחב, הורה הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו שם) שיעשו את האמה על אמה בקיר שבנגד הכניסה לחדר הרחב ולא בקיר שבנגד הפתח. אכן, דעת הגר"ש אלישיב (תורת המועדים ס"ק ג) שבזמנינו שיעקר השימוש הוא בסלון, יש לעשות את האמה על אמה בסלון.

ואם משייר שטח גדול יותר מאמה על אמה, כתב הדעת תורה בשם שו"ת גור אריה (אורח סי' לג) שיכול לשייר גם שלא כנגד הפתח. וכן כתב בשו"ת משכנות הרועים (סי' יח) [אלא שהביא שם תשובה שהגר"ש קלוגר חלק עליו, משום שלדעתו מה שכתב השו"ע לשייר כנגד הפתח היינו מעל הפתח, ומטעם שחז"ל לא רצו לחייב כל אדם לקלקל את ביתו והקילו שמספיק לשייר מעל הפתח שהוא מקום שאינו נראה כל כך, ולכן לדעתו דאי שיכול לשייר גם במקומות אחרים בבית].

וכשאין אפשרות להניח ממול הפתח, כגון שהקיר שממול עשוי כולו זכוכית, הורה הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו שם) שיש לנהוג כדעה השניה המובאת במשנ"ב להלן ולהניח מעל הפתח [וכעין הוראה זו כתב המור וקציעה].

7 ולעשות על מקום זה צורה של הכותל המערבי, כתב הנימוקי אורח חיים שודאי שאסור, שאדרבה זה נראה כעוד ציור נוי לבית [ובענין זה מובא בפמ"ג (משב"ז ס"ק א) שאין לצייר שם את צדיקו המלך, אף על פי שהציור מזכיר את החורבן].

אכן, לתלות על אותו מקום תמונה על הכותל ובאופן שערין נראה חלק מהאמה על אמה מחוץ לתמונה, דעת הגר"ח קניבסקי (שאלת רב ח"ב עמ' שע) שמותר, ולענין תמונה המכסה את כל האמה על אמה, ראה מה שכתב שם.

ולענין הנחת ארון וכו' שיסתיר את האמה על אמה, ראה מה שכתבנו לעיל (הע' ג).

8 וכן כשמדביקים על הכותל טפטים, כתבו הערוך השלחן (סי' ה) והכף החיים (ס"ק ט) שצריכים לשייר אמה על אמה, אכן, בקונטרס עובר אורח (לאר"ת, מודפס בסוף ספר אררות חיים ספינקא) כתב שיותר טוב לטוח את כותלי הבית בניירות צבעים מלטור אותו בסיד, כיון שבזה לא הזכיר חז"ל.

המשך במילואים עמוד 21

הַלְבוּת תְּשֻׁעָה בְּאֵב סִימָן תַּחֲסֵם

לז באר הגולה

ה טימנא דרב תתק
שם 1 משנה כוונה
טיס ז פתח דער
ת עקבא גשין ד
ת משנה סוטה מיס
ט סקא דכתיב וזר
פר רב אשי גשין ד
י משנה שם בכונה
כ דרשנא רבי יוחנן
ובכחמא שם

הנה תבשיט שלב. יִכְשַׁחֲתֶנּוּ נושא אשה, לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום תחנת תפילין. הנה ויש מקומות [א] שְׁנֵהֲגוּ (ט) לשבר ב'ס בשעת הפה או לשום מפה שחרה או שאר דברי אבליה בראש התחן (כל ב). וכל אלו הדברים כרי לזכר את ירושלים, שְׁנֵאמַר 'אם (ו) אֲשַׁכַּחךָ יְרוּשָׁלַיִם וְגו' אם לא אעלה את ירושלים על (י) ראש שמחתי: ג [וכן גזרו (יא) שלא לבגן בכלי־שיר וכל מיני זמר וכל משמישי קול של שיר לשמח בהם: הנה ויש אמרים, דוקא מי (י) שרגיל בהם, בגון הפלכים שעומדים ושוכבים בכלי־שיר, (יב) או בבית המשחה (יג). וְאָסוּר לְשַׁמְעַם מִפְּנֵי הַחֲרָבָה. (יד) וְאֶפְלוּ שִׁיר בְּפֶה עַל הַיָּד אֲסוּרָה, שְׁנֵאמַר 'פִּשְׁיִר לֹא יִשְׁתַּוּ יָדָיו. וְכִבֵּר נִהְגוּ כָל יִשְׂרָאֵל לִזְמַר (יה) דְּבָרֵי (י) הַשְּׂבָחוֹת או שיר של הודאות (טו) וְזָכְרוֹן סְסִידֵי הַקְּדוּשִׁים בְּרוּחֵיהֶם עַל הַיָּדָיו. הנה וכן לערך מצינה, בגון בבית חתן וכלה, (טז) הכל שרי (תוספות וסמ"ג הנהגות ט"מ): ד [וכן גזרו על עטרות חתנים שלא להניח כלל, ט'שלא יניח התחן בראשו שום כלי, שְׁנֵאמַר 'הַסִּיד הַמְּצַנֵּפֶת וְהַרִים הַעֲטָרָה'. [וכן גזרו על עטרות הכלה (יז) יֵאָם הִיא שֶׁל פֶּסֶף, (יח) אֶבֶל שֶׁל (יט) גְּדִיל מֵטָר לְכֹלָה. וְדוֹקָא לְחֶסֶן וְכֹלָה,

שערי תשובה

באר היטב
באר היטב י"ל שצריך לשהי ע"ש: [*] שְׁנֵהֲגוּ לשבר ב'ס כו'. וכתב בא"ר פ"ט מ"ס שזוהי השם שמשבין קנהה בכתיבת ספדים, ועין במשניות שהיא קרי לטביל ולזכר שאין ששמה כמלואה כזמן הנה, ועין באבן עזרא שסמן את ריש לשבר תחת החפה ב'ס ובכתיב דוקא, וכן בְּצַנִּיחָה פִּעֻלָּה לְמַהֲרֵי־יָתֵב שְׂבָב שְׂהוּא נְמוּ, עַל שֵׁם וְקִדְוֵי הַדְּבָרִים טְבִיחוֹת פָּקֵד אִין עֹלְמִידִין, בְּהַלְלָה דְמַר בְּרַח דְבִיבְרָא וְסִבֵּר זַמְרָא חֲרִיבָא קַמְהוּ וְאֶצְיָבוּ, וְכִתְבֵהּ תְּחוּסְפִית: מִפָּאן נִהְוֵו לְשִׁבְרֵי ב'ס כו', ע"ן שם:

מצינה כמילה ותחנה, וכ"ש בלשאר סעודות, ט"ז: (כ) אֲשַׁכַּחךָ. ויש מקומות שאומר השפ"ש הפסוק הזה ונתתן אומר אחריו מלה במלה, ט"ז: (י) שְׁרָגִיל. ה"כ ושל"ה הסמיכו לסקרא ראשונה דכל שאין שירות והשקחות או לטבח חתן וכלה אף בפה אסור אפילו בשבחות ו"ס, ונשים המזמרות בפה בעת מלאכתן יש למחות להם, ואם אינן שומעין מוטב שהיו שוגגין: (י) השבחות. ונהגו שירים שנתקנו על הסעודה גזון בשבת, אכל פתיס אחרים¹ אסור, עמ"א. וכתב ט"ז: בפעודות נהגו לשודר קדיש דמינו יתבדל, בפה שלוקחים ליציין ועושים שחוק בפסוקים או בחבות קדושות, אשרי אנש לא יעשה זאת, וע"ו אמרו בניך עשאתי ככזו: (ס) גְּדִיל. כתב הט"ו דמה * עין בפרוש המשניות לתרמכ"ם לאבות פרק א בתלקי הדבור מה שכתב שם בנה המגיה.

משנה ברורה

מקרי"ל, שלא פדין הוא שמשוררין במשחה "אורך פי עינתי" וכי האי גוונא לשקחת מרעות, כי אז הותרה חזקת שק ואימרת: צעאוני בניך במין זמר² וסמדרין קיא, ע"ש, אף בבית הכנסת לרגלים מצוה לזמרה³. ועל-כן מסיק המגן-אברהם דלא שרי בשבת לומר אלא אותן שירים שנתקנו על הסעודה, אכל פיוטים אחרים אסור: (טו) וְזָכְרוֹן סְסִידֵי הַקְּדוּשִׁים בְּרוּחֵיהֶם-הוּא. ובאיתו סעודות נוהגים לשודר קדיש דתינו 'תגדל', והו דבאי חקא גדול, דלא המירו אלא זכרון ססדי השם, וכל-שפן בפה שלוקחין על הסעודה ליציין אהר ועושה שחוק בפסוקים או בחבות קדושות, ונהו עין פלילי [ט"ז]: (טז) הכל שרי⁴. פרוש, בין בפה ובין בכלי ועל היין, רק שלא יהא ביה גבול פה: ומפל מקום (כ) אין לשמח ביומרת⁵: ד (יז) אם היא של פסוף, הוא הדין של מרגליות ופכנים טובות, יש לומר כל-שפן דאסור. ואימתי נקראת פלה? יש לומר, כל שבעת זמי המשחה בחתולה [וכ"כ יש"ש פ"ק דיגטין ה' ז', גס לילה שלפני חתונה. ואם-כן איתן המניחין בראש בלה תכשיטין בראש שקורין בינד"א וכדומה, צריך עיון נפמ"ג]: (יח) אֶבֶל שֶׁל גְּדִיל מֵטָר לְכֹלָה. כרי שלא לנהלה. ועין בבית-יוסף דמשפספ לרצת הרמב"ם, אם היה עקרה של גדיל הקבצים משבצות של פסוף וכתב אם שרי, (מ) וכתבים אין משגיחין בזה העולם ומקלין בנה, וכתב האלה ובה דסומכין על דעת הרמב"ן דסובר דעקרו של גדיל שרי אף שיש בו פסוף ונתב. והעושיין הינומא

שער הציון

(י) אחרונים, ורדע מה שאמר יעקב לבניו "למה חתנא" וקדוש נשי" שם: (י) אלה רב: (כ) פרימגרים. ועין שם שבחנאים ראוי לחק קנהה שבתה², ועין שם שְׁהָרִידִין בענינים אלה: (כג) אחרונים: (כד) גמרא: (כה) רוצה לומר, על הדין. אמנם לפי מה שכתב במשכת גשין בהנהגות נמ"א שבפסוקי בשם פרימגרי עין דדוקא במשחה בלא אכילה הוא דאסור שפן דרך עפ"מ אבל במשחה של אכילה מפר, אפשר דאין למחות בם אף-על-גב דרגילי בנה: (כז) אחרונים: (כח) ואם מזמרות כרי לישן המתקן שפיר דמי, וגם הלא כדברי שלחן-ערך משמע דאינו אסור בפה אלא על היין, הלכך אין לדקדק בל"כ [ואכן אם יש אנשים אחרים בבית יש לנהר משום קול באשה עתה]. ומיהו כבר הוהיר השל"ה ושארי ספרי-מוסר שלא לומר שירי ענבים לחינוק, שזה מליד לחינוק טבע רע, וכלאו תבי נפי איבא אסורא בשירי ענבים ודברי נבלות, דקא מוני יצר הרע בנפשות, ושומר נפשו ירחם מנה וזוהיר לכני"ביתו על זה ומאמר מרדכי: (ל) סוטה ט"ח: (לא) מגן-אברהם: (לב) ועין בט"ו שמתרין קצה מנהיגים, שלא אסרו חז"ל אלא אם נעשית תחלה לשם הכלה, מה שאין בן מנהיגו שלוחקן מכלי-קדש בבית-הכנסת ומכסים בו הפלה: ואין להקשות האיד מר להשפספ בכלי-קדש יש לומר דגם זה מצוה גדולה של הכנסת בלה, וצריך עיון, עד כאן לישן פשוט. ועין סימן קנ"ד שער י' ובכשנה ברורה שם סיף-קטן טב, שם משמע פל'וען שלא תהנו כדריא אין להמל בנה, ולכן לא העסקתי צעה זו בכנים:

הַלְבוּת תְּשֻׁעָה בְּאֵב סִימָן תִּקּוּם

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ח]

המנהג מאידך, בספר הופת התנים (דיני החופה) כתב בשם ספר תפילה זכה, שהמברך הוא השובר את הכוס.

אכן, את הכלי ששוכרים בשעת התנאים, נהגו שהמחותנים נאו המחותנת] שוכרים ולא החתן, וביאר זאת בספר שולחן העור (ח"ב דף מט, ב) בשם ספר מטעמים החדש, שבשעת החופה שמחת החתן מושלמת, ומשום 'גילו ברעדה' שבמקום גילה תהיה רעדה, החתן עצמו שובר את הכלי, מה שאין כן בשעת התנאים שאין החתן שמח בשמחה שלימה כיון שלא השלים עדיין את הקנין, ואין עיניו של 'גילו ברעדה', ולכן שוכרים המחותנים את הכלי [וראה שם טעם נוסף]. וראה להלן (הע' 24) שנהגו לשבור צלחת בשעת התנאים ולא כוס.

22) ואימתי שוכרים את הכוס, כתב הבי"י בשם הכל בו שהמנהג לשבור כוס אחר השבע הברכות, וכן כתב הרמ"א (אהע"ז סי' טו) שה"א, מאידך, המטה משה (הנהגת הכנסת כלה פ"א אות ט) כתב שמשברים לאחר שהחתן שותה מכוס הברכה של הקדושין, וכן הביא הש"י חמד (שם) שהמנהג במקומו לשבור את הכוס בין ברכת האירוסין לברכות הנשואין קודם קריאת הכתובה.

23) והאם די בכוס פשוטה או שצריך כוס בעלת ערך, כתב הש"י חמד (שם) שיש לשער שתהיה כוס יפה לפי ערך בעל השמחה שידאג עליו [אך צ"ק שממה שכתב הדרכי משה (אות ב) ששוכרים כוס של חרט משמע שאין קפידא בכך].

המנהג בארץ אשכנז, מובא בפתחי תשובה (אהע"ז שם ס"ק ד) בשם המקנה, לשבור כוס מלאה יין, והמנהג כתב שאין ראוי לעשות כן משום ביזוי אוכלין וביזוי הברכה [וראה שזה היה במקומות שנהגו לשבור את כוס ברכת האירוסין, וכמובא מנהג זה לעיל (הע' 19), ולכן יש בשבירה זו גם ביזוי הברכה].

[שעה"צ ס"ק כ]

ראוי לקח קדרה שבוה"ק²⁴.

24) ואף על פי שהפמ"ג כתב לקחת קדרה שבורה, כתב בלקוטי מהרי"ח (ח"ג דף קכט) שהמנהג כיום לקחת צלחת שלמה, ושכן ראה אצל גדולי הדור.

[משנ"ב ס"ק י]

ראש שמקחתי²⁵.

25) ובספר שולחן העור (ח"ב דף נ, ב) הביא שנהגו אצל הספרדים לומר פסוק זה לאחר שבירת הכוס, וכן מובא בשם הגרש"ז אויערבך (קובץ מבקשי תורה חכ"ו עמ' ע"ב) שיש לומר פסוק זה, וכן כתב הגר"מ גרוס (מילי דבי הילולא עמ' נז) שנהגו שהחתן אומר פסוק זה קודם ששובר את הכוס.

ועל מנהג העולם לומר 'מול טוב' לאחר ששוכרים את הכוס, כתב בספר מעשה דקח (על הרמב"ם פ"ה מהל' תענית ה"א) שזו טענת, כיון ששבירת הכוס היא לשם עצבון זכר לחורבן, ובשו"ת הלל אומר (אהע"ז סי' נט) כתב טעם למנהג זה, כיון שבתחילה היה מנהג בהרבה קהילות לשבור את הכוס בגמר החופה לאחר ברכות הנשואין [וכמובא לעיל הע' 22 מנהג זה], וכדי לא לסיים בשבירת הכוס, הנהיגו לומר 'מול טוב' כדי לגמור בסימן טוב ומול טוב, וכעין זה כתב השולחן העור (שם), ובקונטרס מבקשי תורה (שם) מובא שלגרש"ז אויערבך לא דחה טח באמירת 'מול טוב' בשעת שבירת הכוס, אבל לא מיהא ברבר [אך מ"מ הוסיף טעם לישב את המנהג, שפיון שכבר העלינו זכר לירושלים, אפשר מעתה לקיים המצוה ולשמה החתן]. והש"י חמד (אסיפת דינים מערכת ז"יין אות יב) כתב שעתה שרבים מעמי הארץ בשעת שבירת הכלי פיהם ימלא שחוק המשך במילואים עמוד 21

עליה ככת"א¹⁷) וכו', המתקנאים כהם¹⁸.

17) ומי שאף פעם לא לובשת את כל תכשיטיה [מחמת שאין זה מתאים לה וכו'], דעת הגר"ח קניבסקי (תורת המועדים ס"ק ז) שאינה צריכה לשייר תכשיט ממה שרוצה ללבוש, כיון שכבר שיירה תכשיט, ואף שאין עושה זכר לחורבן שהרי כך ררכה תמיד, מי"מ לא תקנו בכי האי גוונא.

18) ועל הסכנה מקנאת אומות העולם, כתב הכלי יקר (דברים ב ג) 'נראה לי שאם ימצא האיש הישראלי בגלות החל הזה איוו הצלחה ועיר שם, או יטמינו ויצפינו הכל בפני עשו, כי אין לך אומה שמתקנאת בישראל כמו עשו, כי לדעתם הכל גולה בידם מהם מן ברכת יעקב אבינו שלקח ברכותיו של עשו במרמה, וכן יעקב עוה לבניו 'למה תתראו' (בראשית מב א) פירש רש"י 'בפני בני ישמעאל ועשו באילו אתם שבעים, כי שניהם טוברים שיצחק גול הצלחה ישמעאל, ויעקב גול הצלחת עשו על ידי השתדלות וכו'. וזה היפך ממה שישארל עושין בדורות הללו בארצות אויביהם, כי מי שיש לו מנה הוא מראה את עצמו במלבושי כבוד ובתים ספונים וחשובים באילו היו לו כמה אלפים, ומגרים האומות בעצמם וכו'. ומנהג זה הוא ברעת בני עמינו והוא המסבב את כל התלאה אשר מצאתנו. והמשכילים יבינו ליקח מוסר.

[משנ"ב ס"ק ט]

לשפר כ"ס בשעת תפילה¹⁹) וכו', כתיבת התקנאים²⁰. [יך"א לשפ"ד²¹] מסת התקנה²² כ"ס שלם²³.

19) ואיזה סוג כוס יש לשבור, הפמ"ג (משנ"ב ס"ק ד) כתב שמהדרכי משה משמע שלוקחים כוס של חרט לברכת האירוסין ואותה שוכרים לאחר מכן, מאידך, בהגהות רעק"א וחתם סופר כתבו לעיין בשו"ת אבן השוהם (סי' נא), ושם כתב בשם ספר צפנת פענח [למהרי"ט] שלוקחים כוס של זכוכית לברכת האירוסין ואותה שוכרים [הביא שם טעמים למה דוקא של זכוכית], והפמ"ג (שם) כתב שהמנהג לקחת כוס של זכוכית לברכת האירוסין, ואותה אין שוכרים, אלא אחר כך שוכרים כוס אחרת של זכוכית [וראה מה שהבאנו להלן (הע' 23) בשם המקנה].

20) והאם יש ליקח לשם כך כלי זכוכית או כלי חרס, בספר שערי רחמים (דף י אות נא) מובא בשם הגר"א [וכן כתב בבית ראש (אות קיד-קטח)], שנהגים לשבור כלי חרס, וטעם הדבר שיותר טוב לגרש לאשר לא תמצא חן בעיניו, שהתורה קבעה שבכך ניתן קשר הנשואין, מאשר לבטל את קשר התנאים שלא מצאנו לו התרה, ולכן שוכרים בשעת התנאים כלי חרס, לומר בשם שאין להרס תקנה לאחר שבירתו, כך אין תקנה להתיר את קשר התנאים, מה שאין כן בחופה ששוכרים כלי זכוכית שיש לו תקנה לאחר שבירתו, וכשם שיש תקנה לקשר האירוסין והנשואין להתירו על ידי גט [ראה גמ' (שבת טו, א) שכלי חרס אין להם תקנה לאחר שבירתם ולכלי זכוכית יש תקנה לאחר שבירתם, וכדברי הגר"א ראה בספר תולדות אהרן (תרכ"ה, ליקוטים דף מו ב) בשם הבעש"ט, ראה גם בטעמי המנהגים (דף ק"ג)].

21) ומי שובר את הכוס, הרמ"א ברכי משה (אות ב) וכן בהגהותיו על השו"ע (אבן העזר סי' סה סי"ג) כתב שהחתן שובר את הכוס, והש"י חמד (אסיפת דינים מערכת ז"יין אות יב) הביא, שבספר הרוקח (סי' שנה) כתוב, שנהגו החתן לשבור את הכוס על שם הכתוב 'גילו ברעדה', וכתב שמסתבר שאין כוונתו לעיכובא, ומועיל אף אם שוכרים לפניו, וכמו שנהגו במקומו [של הש"י חמד], ולכן מסיים, שאף שאין בזה סברא שיהיה לעיכובא, מי"מ כך

מילואים

הלכות תשעה באב סימן תקס

המשך מעמוד 72

שגם צריך לשיר אמה על אמה, וכעין זה כתב הפמ"ג (אי"א סי"ק ד'), שמי שגר בשכירות בבית של נכרי ומסויד לעצמו בכל שנה מחדש, צריך לשיר.

[ביה"ד ד"ה שאין בונין]

ובית־התפנית ובית־המקדש שרי קבל ענין⁽¹²⁾.

12) ובניגון הדבר כתב בשו"ת מנחת אלעזר (חי"ג סי' סו אות ג), שתקנה זו לא כוללת מקום המיועד למצוה (וכעין המובא ברמ"א לקמן שלא גזרו על ניגון בכלי עיר במקום מצוה), ולכן מי שיש לו בביתו חדר מיוחד שאינו משתמש בו אלא לצורך עשיית הסוכה, אינו צריך לשיר בו אמה על אמה. מאידך, הגר"ח קמבסקי (תורת המועדים סי"ק ב) ביאר שהתקנה היתה רק על ביתו הפרטי, ולא על מקום ציבורי, והוסיף, שלכן חדר אוכל של ישיבה שהוא גם כן מקום ציבורי, אין צריך להניח בו אמה על אמה, אכן, בחדר הפנימיה שבישיבה, יש להניח אמה על אמה, כיון שהם כבית פרטי שהראש לתלמידים לזמן (וראה מה שכתבנו לעיל (סי"ק ה) אם בבית מושכר, החובה היא על המשכיר או על השוכר).

[משני"ב סי"ק ה]

שָׁאֵר קְעוּדוֹת⁽¹³⁾ וכו', לא יִתְסַר שׁוֹם דְּבָרָיו⁽¹⁴⁾.

13) אכן בסעודה גילגלה של יום חול, כתב בשו"ת שכט הל"ה (חי"ו סי' פד) שאין צריך לחסר ממנה מעט, שכל הלכה זו נאמרה על סעודת גדולות שדרך העולם להרבות במינים של מאכלים בכל מה שאפשר, וכמו שלשון השו"ע כשעושה סעודה לאורחים, שזו סעודה לרכים לכבוד ולשמחה, והוסיף, שסעודה שעושה אדם לבניו הסמוכים על שולחן ודאי אינה בכלל זה, ואפילו אם תמצא לומר שאף כזו סעודה בכלל התקנה, מימי לא נהגו כן (וראה בביה"ד ד"ה וכן).

14) וכן בסעודת פורים, כתב המור וקציעה (סוף סי' תרצד) שאינו צריך לעשות זכר לחורבן, כיון שחייב לבסומו בפוריא עד דלא ידע.

[משני"ב סי"ק ו]

שָׁאֵין נוֹתֵן קָל תַּבְשִׁילִים הָרְאִיִּים לְשִׁעוֹן⁽¹⁵⁾.

15) ואף להשתמש בכלים נאים בסעודתו, כתב לעיל (סי' תעב סי"ק ה) שבכל השנה טוב למעט בזה משום זכר לחורבן, לביד מבלייל פסח שמצוה להרבות משום שזהו בכלל דרך חירות (ומוכח מכך שיש למעט בכלים נאים אף בסעודת שבת ויום טוב).

[ביה"ד ד"ה וכן]

וְצָרִיךְ צִיָּן שֶׁקָּל נֶה אֵין נִתְקֵין כִּלְלִי⁽¹⁶⁾.

16) והכף החיים (סי"ק יד) כתב טעם לכך, שדוקא בזמניהם שהיה סדר לתבשילים שמביאים לפני האורחים, ואם כן כשחסר תבשיל אחד ניכר שהוא זכר לחורבן, אבל בזמננו שאין סדר אלא כל אחד מביא כפי יכולתו, אם כן כשמחסר תבשיל אינו ניכר אלא שאומרים שזו יכולתו של בעל הבית, ולכן לא נהגו. אך סיים, שמימי נראה שיניח מקום פנוי בלי קערה כדי שהיה היכר קצת, ויכוין עליו שהוא זכר לחורבן (והערך השלחן (סי"ח) כתב, שעכשיו אין אנו יודעים מזה וקשה דעיור לפנינו מה המקום הפנוי).

[ושעה"צ סי"ק ח]

סָפֵר לְהַמְקִילֵן שְׁעוֹשֵׂין שְׁחִי⁽⁹⁾.

9) ובביאור טעמו של האגדה ולימוד זכות על המקילים, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח חי"ג סי' פו) שעיקר התקנה אינה לגרע במעט מיופי הבית, אלא לעשות היכר בבית שיהיה זכר לחורבן (והביא ראה לוח), ולכן אף כשמשחירים על ידי צבע יש בזה זיכרון לחורבן, שהשחרות היא סימן לאבלות (וכעין דבריו כבר כתב העורך השלחן (סי"ח)).

[משני"ב סי"ק ט]

כְּאֶסוּר, תִּכְבֵּ לְקַלְפֵי⁽¹⁰⁾ וכו', כְּשֶׁהוֹנֵךְ וּבִנְיָה מְהִיב לְשִׁיר הַשְּׁעוּרִי⁽¹¹⁾.

10) ומשאל שבנה בית על דעת למוכרו לישראל אחר, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח חי"ג סי' פח) שאינו צריך לשיר, כיון שבכריתות המוכרות בנ"י (בבא בתרא ס"ב) בענין זה מחבר שחובת השו"ע היא רק על 'ביתו', והכנתה בזה היא על בית הנעשה לשימוש, ולא בית שעושה אותו לצורך מכירה. והוסיף, שאף הישראל שיקנה ממנו לא יצטרך לקלוף אמה על אמה, כיון שלא קנאו ממי שעשה אותו באיסור (אמה שכתב המג"א, שהוא מקור דברי המשני"ב ראה שעה"צ (סי"ק י), שדורש ישראל הקונה מישראל חבירו חייב לקלוף, היינו בקנה בית מישראל שבנאו לעצמו ועשה איסור כמה שלא שיר אמה על אמה, ובהו צריך הלוך לקלוף). אכן כשהקונה יחזור ויסייד את ביתו מחדש יהיה חייב לשיר אמה על אמה, וכשם שכתב הפמ"ג (מובא בשער תשובה סי"ק ב, הובאו דבריו בה"ע הבאה) שהעובר מגוי שמוסיד מחדש חייב לשיר.

וישראל העובר בית מחבירו, כתבו בשו"ת מגדל השן (סי' סא) ובשו"ת אגרות משה (שם) שאף אם המשכיר היה חייב לשיר ולא שיר תעשה הבית באיסור, מימי השוכר אינו צריך לקלוף ולשיר, כיון שאין זה ביתו שלו אלא שרק שוכר לו לצורך שימוש. והוסיף בשו"ת מגדל השן (שם), שאם המשכיר בנאו על מנת להשכירו, יתכן שגם הוא לא עשה איסור במה שלא שיר, כיון שהוא דרך משא ומתן ליפותו כדי שיקצו עליו שוכרים (וממילא פשיטא שהשוכר אינו חייב לקלוף שהרי הבית לא נעשה באיסור, וכלוקח בית מנכר). אך סיים שלא כתב זאת אלא על דרך המדומה ולמעשה יש להחמיר, אכן בשו"ת אגרות משה (שם) פטר את המשכיר מלשיר מהטעם המובא בדבריו לעיל, שכוין שביתו על מנת להשכירו אין זה נחשב ביתו. ומימי אם השוכר חוזר ומסויד, כתב בשו"ת מגדל השן (שם) שדאי שחייב לשיר, וכשם שכתב הפמ"ג (שם) בשוכר בית מנכר שאם מסוידו מחדש חייב לשיר.

מאידך, דעת החו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ"ק קמח) שמוטל על השוכר לקלוף, אך אינו ראוי לעשות זאת בלא רשות מהמשכיר (אך לא מביאר אם ידעתו חייב אף בבית שנבנה מתחילה לצורך השכרה). דעת הגד"ש אלישיב (תורת המועדים סי"ק ה, וראה גם בספר שערי נחמה בין המצרים עמ"ק קכ) שאף כשהמשכיר פטור מלשיר, השוכר חייב ורשאי לעשות אמה על אמה אף אם המשכיר אינו מרשה לו. אכן, אם המשכיר מקפיד על כך ויצטרך לריב עמו מהמת כן, או שיגרם לו הפסדים מכך כגון שהמשכיר יחייבו לצבוע את הבית מחדש בתום תקופת השכירות, אינו חייב לקלוף.

11) ואף אם רק סד ומצויר מחדש, כתב בשו"ת ערוגת הברוש (סי' קעט)

הלכות תשעה באב סימן תקס

המשך מעמוד 74

26) ושמיעת שירים או מחזיקה מקלטת וכדו', כתבו בשו"ת אגרות משה (ארי"ח חי"א סי' קפו) ובשו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סי' לג) שדינה שוה לשמועת כלל זמר או שירה בפה ממש, ולכן בכל מקרה [או לדעת] שאסור לשמוע כלי זמר, אסור לשמוע אף בהקלטת, ובכל מקום בו אסורה השירה בפה, אסורה היא אף בהקלטת. מאידך, בשו"ת שבט

חובא ואיטולא, ולא ידעו כי במקום גילה שם תהא רעה לזכור חורבן ביתנו ולשמחה מה זו עושה, אם היה לו כח היה מבטל את מנהג שירת הכס, כי טוב העדר טוב ממציאות האינו טוב.

[משני"ב סי"ק יא]

הֵינּוּ, דְּבִכְלִי⁽¹⁸⁾ אֶסוּר אֶפְלוּי שְׁלָא עַל תֵּיין לְרַעָה⁽¹⁷⁾.

